

Eskils Esrum II

Balladen om Villingerød

Af Mia Münster-Swendsen *

https://tekstnet.dk/books/dipdan/1167/dd_11670731109/

https://tekstnet.dk/books/dipdan/1167/dd_11670828001/

Lund Domkirkes romanske absis, den mest originale tilbageværende del af Eskils oprindelige katedral og Biskop Hermans grav i krypten. Gravstenen med portrættet er den ældste overleverede af sin slags i Norden. Et fornemt mindesmærke over en vigtig, men i dag stort set glemt person fra 1100-tallets Danmark. Fotos: Mia Münster-Swendsen

Introduktion

Kommer man cyklende ad hovedvejen fra Esrum på vej op mod Nordkysten, passerer man først igennem nutidens Villingerød, en lidt søvrig nordsjællandsk landsby. Fortsætter man halvanden kilometer endnu, kommer man til Villingerød Kirkeby, en lille klynge af huse tæt ved Rudolf Tegners Rusland, på modsatte side af den noget ensomt beliggende nyere sognekirke.¹ Landsbyen, der nævnes

---

* Mia Münster-Swendsen (f. 1973) er cand.mag. og ph.d. i historie med speciale i europæisk middelalder, forhenværende lektor og professor (mso) ved Københavns Universitet og Roskilde Universitet.

¹ Kirken er ikke middelalderlig, men opført i begyndelsen af det 20. århundrede (indviet 1906) i dansk historicistisk (medievalistisk) sognekirkestil. Den lidt aparte placering væk fra selve landsbyen og dermed efterfølgende skabelsen af to Villingerød'er er et udslag af en finurlighed i datidens lokalpolitik. Landskabet er som sagt betragteligt forandret siden middelalderen, så hvor nøjagtigt den middelalderlige landsby, som munkene omdannede til grangie

første gang i midten af 1100-tallet,² ligger højt på et moræneplateau omgivet af flere frodige ådale og vandløb, deriblandt Esum å og området bærer præg af bebyggelse siden jægerstenalderen. For Esummunkene har Villingerød været særdeles værdifuld, ikke blot på grund af den nære beliggenhed til klosterkomplekset, men grundet muligheden for intensiv mølledrift – det tætteste vi kommer på industriproduktion i højmiddelalderen. Netop omkring Villingerød var der derudover forbindelse til flere af de vigtigste vandveje, der gennemskar Nordsjælland før den senere dræning, opfyldning og kanalføring. Diplomernes landskab er derfor et helt andet, end dét vi kan tage ud og besøge i dag. Højmiddelalderens nordsjællandske kulturlandskab findes simpelthen ikke mere. Det kan derfor være vanskeligt at forestille sig både udseende og betydning af den landsby, dengang næppe mere end en mindre flække, som der pludselig opstod alvorlig tvist om ved domkapitlet i Lund i anden halvdel af 1100-tallet. En konflikt der rakte langt ud over de lokale forhold og involverede samfundets øverste autoriteter: kongemagten og ærkebispesædet.

Diplomernes indhold

Hovedkilderne til konflikten er to diplomer, udspringende af en såkaldt *calumnia* – en klage eller anfægtelse af en ejendomstransaktion, i dette tilfælde forårsaget af en ung kannik ved Lunds domkapitel, angående en ejendom som selveste ærkebiskoppen tidligere havde købt og derefter overdraget til Esummunkene, men som den unge mand mente sig arveberettiget til.³ Begge diplomer er kun bevaret som senere afskrift i *Codex Esromensis* (f. 73v og 74) – og trykt i *Diplomatarium Danicum* i omvendt rækkefølge. Som med de andre dokumenter i Esumbogen skal man hele tiden holde sig for øje, at de stammer fra Esum Klosters eget arkiv og dermed udtrykker munkenes interesser. Dateringen af de to diplomer kan desværre ikke endeligt fastsættes. I diplomatariet angives derfor den vide tidsramme fra 1167, altså efter Ærkebiskop Eskils hjemkomst fra eksilet og før 1174,

---

(ladegårdskompleks), lå, er vanskeligt at præcisere. For et bud på omfanget af Esummunkenes nordsjællandske grangier og de oprindelige landsbyers beliggenhed, se Finn Erik Kramer, ”Esum Klosters grangier – en ny tolkning” i Jørgensen, Jens Anker & Bente Thomsen (udg.), *Esum Klosters storhed og fald*, Årbog for Frederiksborg Amts Historiske Samfund, Hillerød 2015, s. 74-116.

² Netop i de tre diplomer fra 1150erne, der behandles i første artikel i nærværende serie [indsæt link når det foreligger].

³ Sagen og dens dokumenter er behandlet i nyere forskning, se især Kim Esmark, ”Godsgaver, calumniae og retsantropologi. Esum kloster og dets naboer, ca. 1150-1250”, i Peter Carelli, Lars Hermanson & Hanne Sanders (udg.), *Ett annat 1100-tal. Individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark*, Makadam, Göteborg 2004, s. 143-180; om Villingerød-disputten, se s. 152-55. Jeg har en anden tolkning af Esummunkenes rolle i sagen end Esmarks og min udlægning af diplomerne afviger også fra hans på enkelte områder. Vil man arbejde med dokumenterne vil jeg stærkt anbefale, at man læser Esmarks artikel for dér at få et eksempel på, hvordan den retsantropologiske optiks grundpræmisser påvirker udlægningen. Jeg mener for eksempel ikke, at man kan sidestille praksis i f.eks. sagen om Veksebo og Peder Scalles anfægtelse af Såne-donationen med proceduren omkring Villingerød. Sidstnævnte er, som jeg vil påpege, i en helt anden skala – og foregik i en ganske anden arena.

hvor han igen befandt sig i udlandet.⁴ Umiddelbart kan det på overfladen ligne en ret banal sag om en yngre, obsternasig underordnet, der bankes godt og grundigt på plads af en nærmest magtfuldkommen overordnet, ærkebiskoppen selv, med hele det kirkelige hierarki i ryggen. Men graver man dybere, er der meget mere at hente i de to kilder, deriblandt indblik i de personlige relationer og strukturer, der prægede livet ved et større domkapitel; aspekter af en forgangen virkelighed, som det for det højmiddelalderlige Danmarks vedkommende ellers er yderst vanskeligt at finde kilder til. Denne artikels formål er derfor at vise, *hvor* meget man faktisk kan få ud af dette på overfladen snævre kildemateriale, hvis man nærlæser dokumenterne og indsætter dem i en større kultur- og socialhistorisk kontekst.

Udgangspunktet er altså to retsdokumenter, som er resultatet af en bilagt konflikt. I det første (no. 184, hvis vi følger diplomatiets rækkefølge) vitterliggør Ærkebiskop Eskil, at han ”for en passende sum” har købt Villingerød af lundekanniken Johannes/Jens⁵ og overdraget den som sjælegave til Esrum klosterfællesskab til evig besiddelse. Men ”efter nogen tid” er Florentius, dattersøn af dekanen Johannes, begyndt at ”mumle i krogene” om, at overdragelsen ikke var lovformelig og at han derfor havde mistet noget, der burde være hans. Rygtesprederen Florentius bliver stævnet for ærkebiskoppen. Det er, hvis vi skal tage diplomets ordvalg for pålydende, altså *ikke* Florentius, der rejser formel sag. Denne frafalder efter en ikke nærmere beskrevet retshandling påstanden i nærværelse af Biskop Absalon, Domprovst Ascer (Eskil’s nevø), abbeden af Allehelgenkloster i Lund og abbeden af St. Trinitatis (Lund), samt ”mange andre personer” fra både Lund og kirken på Sjælland – altså Roskilde bispestol. Det næste dokument i sagen er Florentius’ egen frafaldelse af klagen (teksten er forfattet i 1. person), som har til formål at sætte punktum for konflikten og desuden forhindre kannikens nutidige og fremtidige familiemedlemmer i at anlægge ny sag om den nævnte ejendom. Flere personer udspecificeres her som testatorer, og det er en formidabel forsamling: Biskop Absalon, Abbed Markus af Allehelgenkloster, Abbed Johannes af St. Trinitatis, Domprovst Ascer af Lund, Magister Walter (biskop Absalons kapellan), Knud Karlsøn (Eskils slægtning og en af rigets øverste stormænd), Niels/Nikolaus af Falster og mange andre unavngivne personer fra både

---

⁴ Se argumenterne for dateringen i beskrivelsen af Eskils brev (no. 184).

https://tekstnet.dk/books/dipdan/1167/dd_11670731109/

⁵ Middelalderlige personnavnes mange former i oversættelse forvirrer ofte studerende og andre, der ikke er vant til at arbejde med periodens kildemateriale. Jeg foretrækker at oversætte personnavne til det moderne navn, der ligger tættest på det i kilden angivne latinske. Ikke mindst fordi fordanskningen til kortformen Jens (for Johannes) eller Niels (for Nicolaus) kan give læseren det indtryk, at personen dermed var af dansk herkomst. Lige præcis i tilfældet Lund er der dog tale om et særdeles internationalt sammensat miljø. Vi kender ikke Johannes’ herkomst, men arverelationen til Biskop Herman antyder, at han ligesom Herman var af tysk/saksisk oprindelse og at de to var i familie.

ærkebiskoppens hof (*curia*)⁶ i Lund og Absalons i Roskilde.⁷ Normalt ville et diplom slutte her – med vidnelisten. Men i stedet følger nu en tilføjelse: da både Florentius og hans broder Benedikt, ligeledes kannik i Lund, ifølge arveretten (*hereditario iure*) skulle have haft Villingerød (*predium Willingeroth*), har de nu den 28. august i Lund skødet denne til St. Mariæ kloster i Esrum. Derefter følger endnu en række vidner, der med segl og underskrift stadfæster *denne* del af overdragelsen; nemlig Johannes/Jens abbeden af Trinitatis Kloster, Esker, prior i St. Peders Kloster, Othmar, dekan af Lund, der stadfæster for Lunds domkapitel (med ”vor kirkes segl”) samt andre medkanniker (*concanonici*) – herefter følger en længere liste af medlemmer af Domkapitlet: Benedikt (Florentius’ storebror), subdiakonen Ebbe, præsten Martin, kannikerne Svend og Nikolaus, subdiakonen Bjørn, kanniken Andreas, og endeligt igen dekanen Othmar domkapitlets kasseimester, samt de to førnævnte abbeder, Johannes og Markus.

Igen bør det bemærkes at ingen af diplomerne rummer navngivne personer fra Esrum Kloster, heller ikke blandt vidnerne. Persongalleriet giver derimod et ret nøjagtigt øjebliksbillede af, hvem der sad på de vigtigste embeder ved domkapitlet på dette tidspunkt, og mange af dem har vi mødt før i diplomaterialet – for eksempel i Eskils stadfæstelsesbrev til Esrum fra 1158.⁸ De samme personer fra den kreds, der udgør kernen i Lundekirken, samt dens videre netværk, optræder igen og igen i 1100-tallets midte. At Abbed Markus er så hyppigt nævnt indikerer, at Allehelgenkloster, der lå på en høj lige udenfor bymuren, trods dets formelt set helt autonome status var nært sammenvævet med både domkapitlet som sådan og den ærkebiskoppelige *curia* i særdeleshed og medvirkede i disses daglige, administrative funktioner.⁹ Interessant ved denne sag er det, at man her også har indforskrevet

---

⁶ Samlebetegnelsen i diplommet er netop *curia* – hof eller følge. En højmiddelalderlig biskops stab var en broget forsamling af sekulære gejstlige, lægfolk, de stedlige kirkelige embedshavere og folk der periodisk opholdt sig ved eller gjorde tjeneste i prælatens husstand, hans *familia*. Begge grupperinger var, modsat selve domkapitlet, præget af en høj grad af omskiftelighed.

⁷ Desværre er Roskilde Domkapitels højmiddelalderlige memorial- og gavebøger gået tabt, så vi har ikke de nyttige personfortegnelser, som vi har for 1100-tallets Lund. Derfor er det også frustrerende lidt vi ved om Danmarks næst vigtigste domkapitel i perioden og dermed Biskop Absalons kirkelige stab i Roskilde, inden han selv endte som ærkebiskop i Lund (1178). Et klassisk værk, der samler den spredte og højst fragmentariske information om Roskilde Domkapitel i 1100-tallet, er J. O. Arhning, *Roskilde Domkapitels Historie*, bd. I. Tiden indtil 1416, Erh. Flensborgs Forlag, Roskilde 1937.

⁸ Se https://tekstnet.dk/resources/munster-swendsen-m_eskils-esrum_1/article.pdf

⁹ Allehelgenklosteret i Lund tilhørte den benediktinske reformorden, der oprindeligt udsprang fra Cluny og videreførtes ved yderligere reformer, f.eks. Hirsau og Köln, som muligvis er inspirationen for klostret i Lund. Cluniacensiske klostre var formelt set uafhængige af den lokale bispestol og svarede (som cistercienserne) kun til to øvre autoriteter: Ordenens generalkapitel og pavestolen. Beliggenheden lige udenfor bymuren, men så højt, at man fra det har kunnet se ud over bispestaden understreger dette. Klosters grundlæggelsestidspunkt er omdebatteret i forskningen, dateringen svinger fra Knud den Stores regeringstid og helt til tiden under Ærkebiskop Eskil. I den seneste forskning er der dog en vis konsensus om engang i 2. halvdel af 1000-tallet (før 1089). Der findes desværre meget lidt kildemateriale om dets første faser. At det var et af de ældste, formentlig *det* ældste danske benediktinerkloster og at det i løbet af 1100-tallet blev

Roskildebiskoppen (Absalon) og hans stab. En mulig indikator på, hvilken ramme den handling, som diplomerne refererer til, foregik under. Stedet er uden tvivl domkirkekomplekset i Lund og formentlig har retshandlingen fundet sted i forbindelse med et større, formelt møde imellem de to øverste danske prælater og deres folk – om hvad der ellers kan have været diskuteret på et sådant møde, ved vi desværre intet og som nævnt kan dokumenterne ikke dateres præcist.

Adskillige personer går altså igen fra de tidligere diplomer vedrørende Esrum og endnu engang får vi understreget, hvorledes kannikkollegiet således er præget af en betragtelig kontinuitet rent bemandingsmæssigt, der strækker sig over en lille menneskealder. Et kannikembede (og dets tilhørende præbende) var i princippet på livstid og hvis indehaveren optog det i en ung alder og levede op til 70-årsalderen, hvilket ikke er unormalt for veletablerede kirkelige personer i perioden, så kunne en enkelt person være medlem af kapitlet i et halvt århundrede. Denne lange kontinuitet er værd at bemærke. Den erfaring og akkumulation af erindringer, som de længst siddende kanniker har været bærere af og garanter for, har været et værdifuldt aktiv. Folk som dem havde set biskopper komme og gå – at Eskil formåede at fastholde sin position så længe (40 år) er bemærkelsesværdigt og langt fra normen.

Sagens kontekst

De to diplomer er som nævnt kulminationen på en længere begivenhedsrække. Så for at analysere deres indhold samt konfliktens udspring, er det nødvendigt at bevæge os en anelse bagud i tid. I dette tilfælde til 1145, hvor vi første gang vi hører om lokaliteten Villingerød.¹⁰ I et gavebrev skænker Kong Erik Lam eksilbiskoppen Herman af Slesvig ejendomme, indtægterne af ejendomme, samt dele af kongens egen indtægt (midsommergæld) fra Lund som betaling for visse tjenester samt som kompensation for det episkopat han på grund af ”tumult og oprør” i Slesvig havde måtte opgive at indsættes i. Herman, der var af tysk oprindelse og som tilhørte Eskils inderkreds, opholdt sig siden sin udnævnelse ved Lunds domkapitel, da Slesvigerne havde deres egen kandidat, Occo (eller Okke/Aage, som han fordanskes i visse dele af forskningslitteraturen). Denne Occo blev støttet og

---

landets vigtigste blandt ordenens klostre i Danmark, er dog utvivlsomt. Der findes meget lidt forskningslitteratur om klosteret – en god oversigtsartikel er Merete G. Andersen, ”Allehelgenklosteret i Lund indtil ca. 1200”, i *Scandia* 68:1 (2002), s. 31-38.

¹⁰ Se https://tekstnet.dk/books/dipdan/1145/dd_11450901004/ Som kommentaren understreger, er der tale om et kompliceret og ganske atypisk dokument. Man kan få den mistanke, at der måske er tale om en sammensmeltning af to individuelle tekststykker, hver knyttet til en særskilt begivenhed i den transaktionsproces, der stadfæstes.

konsekreret af Ærkebiskoppen af Hamburg-Bremen og således var der lagt i ovnen til en konflikt med udløbere i mange retninger. For Eskil, der netop ved sin tiltrædelse i 1138 havde fået genrejst det nordiske ærkebispedømme betød det, at Slesvig blev (eller i hvert fald kunne opfattes som) en potentiel kilde til splittelse, der ikke blot truede den danske kirkes enhed, men også kunne fungere som trædesten for Hamburg-Bremens forsøg på at genvinde dets overherredømme over Danmark og Norden. En storpolitisk kampagne fra tysk side, der fortsatte helt op til 1100-tallets sidste tredjedel, men mislykkedes, hvilket i høj grad var Eskils fortjeneste.

Kongens gavebrev til den forsmåede biskop falder i to dele, som også har to forskellige stedbetegnelser (Ærkebiskop Eskils hus i Lund og en vis Siunde Svendsens hus) og tillige to forskellige vidnelister, der tæller flere af kongens hofmænd (*curiales*), en del lægfolk og, bemærkelsesværdigt nok, optræder også den omstridte Biskop Occo. Det er først i diplomets anden del, at Villingerød nævnes og her understreges det netop, at *denne* lokalitet gives ”til evig tid”. Enhver der i fremtiden vil anfægte dette trues med både Guds og kongens straf. At der var vidt forskellige opfattelser af, hvad gaven indebar, herunder hvad der menes med ”til evig tid”, viser det senere forløb. At tvivlen ydermere har været velbegrundet, understreges af det betragtelige retlige maskineri, der skulle til, for endeligt af afslutte tvisten. På højeste kirkelige niveau. Herman havde altså modtaget kongeligt gods som kompensation og da han døde engang efter indvielsen af højaltret i Eskils domkirkebyggeri i 1145 (det er sidste gang vi hører om Biskop Herman), købte Eskil dette gods af dennes arving, kanniken Johannes. Hvorefter ærkebiskoppen formentlig umiddelbart efter skænkede det til sin nye klostergrundlæggelse i Esrum. Villingerøds vigtighed for munkene understreges af, at den nævnes først i rækken af ejendomme i Pave Eugenius III's privilegiebrev til Esrum¹¹ dateret 1151 og donationen af Villingerød stadfæstes igen i Kong Svend III's brev fra senere i 1150'erne.¹² Omkring 1158-60 stadfæster Kong Valdemar endnu engang, at overdragelsen af Villingerød til Eskil er sket på legal vis, da der jo netop er tale om kongelig ejendom.¹³ Man kan antage, at Eskil allerede dengang har vidst, at der kunne drages tvivl om transaktionen og det var derfor rettidig omhu at sikre sig, at gaven ikke kunne anfægtes. Alligevel opstår der omkring et årti efter tvist om overdragelsen – ikke afhændelsen af krongodset, ej heller donationen til munkene som sådan – men snarere om måden hvorpå Eskil var kommet i besiddelse af ejendommen udenom arvingerne. Hermed forskydes handlingsarenaen fra Nordsjælland og Esrum til Skåne og ærkebispekomplekset i Lund. Konfliktens

---

¹¹ https://tekstnet.dk/books/dipdan/1151/dd_11511229001/

¹² https://tekstnet.dk/books/dipdan/1151/dd_11511231101/

¹³ https://tekstnet.dk/books/dipdan/1158/dd_11581201102/

arnested er her, og det er her sagen afgøres. Ikke ved et lokalt skødningsritual, som det ses i en anden sag vedrørende land doneret til Esrum,¹⁴ men ved en regulær retshandling indenfor domkapitlet. Det er altså et ganske velsmurt administrativt bureaukrati vi her ser i aktion. Man kunne have forestillet sig, at ærkebiskoppen simpelthen havde smækket knytnæven i bordet overfor en menig kannik, der i ungdommeligt hovmod havde formastet sig til at anfægte selveste prælatus gave, men nej. Sagen fik lov til at køre med inddragelse af et formidabelt persongalleri af kirkelige dignitarer og det lader ikke til, at det fik nogen væsentlige konsekvenser for Florentius' medlemskab af domkapitlet. Diplomets understregning af dennes unge alder skal bemærkes – samtidigets retsopfattelse gav lang snor i forhold til unge menneskers fejltrin og risikoadfærd – det var nærmest forventeligt, at unge mænd opførte sig tåbeligt – og derfor sås der med en høj grad af overbærenhed på ungdommelige overtrædelser. Men karrierefremmende har det næppe været.

Én stor familie?

Studerer man personerne i diplomerne fra 1100-tallets Lund nærmere får man indtryk af, at domkapitlet har haft en vis karakter af familieføretagende. Centralt i sagen om Villingerød står to brødre, begge kanniker i Lund og gennem deres bedstefar, der også var kannik, arvinger til Eskils tyske følgesvend, biskop Herman. De to brødre optræder begge i domkapitlets memorialbøger, indskrevne i ”personalefortegnelsen”, der opførtes nogen tid efter sagens afslutning. Notitsen for 19. september i *Necrologium Lundense* nævner en ”Florentius, kannik og præst, der gav brødrene (=kannikerne) to mark sølv”.¹⁵ Navnet er usædvanligt i Lund og han optræder igen i kanniklisten som nr. 20.¹⁶ Der optræder to kanniker ved navn Benedictus i listen¹⁷ og de samme er indføjet igen i den yngre *Liber daticus* under henholdsvis 25. februar og 6. marts. Hvem af dem, der var bror til Florentius kan ikke afgøres. At de to brødre var børnebørn (dattersønner) af dekanen Johannes, som vi mødte i vidnelisten til Eskils stadfæstelsesbrev af 1158, fremgår kun via de diplomer, der vedrører Villingerødsagen – ellers havde vi ikke haft nogen anelse om familieforbindelsen. At cølibatære

---

¹⁴ Diplomerne fra tvisten om Veksebo (se https://tekstnet.dk/books/dipdan/1158/dd_11580808001/) viser en helt anden, mere lokal ramme og diplomets personsammensætning er præget af lokale lægfolk, det kirkelige bureaukrati er helt fraværende. En tilsyneladende helt anden fremgangsmåde, end i sagen om Villingerød. Her er det nemlig en sag mellem lægmænd, også selvom giveren af den omdiskuterede ejendom var en af Ærkebiskop Eskils slægtninge. Relationen gør, at ærkebiskoppen indblandes, men konflikten løses lokalt, blandt lokale folk.

¹⁵ ”florencius canonicus et sacerdos qui dedit fratribus duas marcas argenti”, *Necrologium Lundense*, fol. 160, red. Weibull, s. 95.

¹⁶ *Necrologium Lundense*, fol. 177, red. Weibull s. 116.

¹⁷ *Necrologium Lundense*, nr. 28 og 30, red. Weibull, s. 117.

præster, såvel som regelbundne kanniker og munke, kunne have både børn og børnebørn, er der i princippet ikke noget odiøst i.¹⁸ Johannes kan sagtens have fået børn (og været gift) *inden* han blev kannik og præsteviet.¹⁹ Dykker man ned i de kirkelige netværksrelationer bliver det tydeligt, at ”klerikale slægter” er et ganske gennemgående træk ved 1100-tallets kirke, både i Danmark og i resten af det latinske Europa. Eskil kom selv fra en sådan – det vil sige, en familie der havde specialiseret sig i at gøre karriere indenfor Kirken i adskillige slægtled og fortsatte med at gøre det. Ser man nærmere på Lunds domkapitel finder man derfor flere af Eskils slægtninge på vigtige positioner, herunder domprovsten Ascer, som var Eskils kandidat til at efterfølge ham i ærkebispesædet, præcis som Eskil selv havde været domprovst under sin egen onkel (der også hed Ascer) og efterfulgte denne som ærkebiskop i 1138. De høje embeder indenfor kirken kunne altså være genstand for en art uformelt arvefølgeprincip, typisk ad onkel-nevø aksen, en nepotisme der ellers umiddelbart stod i modsætning til de meritokratiske idealer bag de gregorianske reformideer. Eskils klerikale familie, der rummede tre biskopper, hvoraf to blev to ærkebiskopper, samt et ukendt antal højere kirkelige dignitarer (domprovster mv) indenfor blot to slægtled er ingen undtagelse, hvis vi tager de europæiske briller på. Som et eksempel nøjagtigt samtidigt med Eskil kan nævnes den store kirkepolitiske skikkelse, Arnulf af Lisieux (biskop 1141-81). Også her er der tale om en ”klerikal slægt” i adskillige generationer, med et hav af udløbere, som Arnulf selv er rundet af og byggede sin karriere på. Går vi skridtet ned ad rangstigen følger Danmarks kirkelige institutioner helt det mønster, som den britiske middelalderhistoriker Julia Barrow har fundet gældende for kanniksamfund i Normandiet og i det anglo-normanniske England: For disse områder er der et solidt diplom- og navnemateriale, der gør det muligt at identificere et ganske betragteligt antal fædre og sønner i domkapitlernes personsammensætning. Både for England og Frankrig har Barrow fundet et stort antal blodsbeslægtede blandt kannikerne ved domkapitlerne. Alene i Tournai er det for eksempel hele 36% af de 177 identificerbare kanniker for perioden fra slutningen af 1000-tallet til c.1215, der er nære

---

¹⁸ Kanniker med sønner (eller døtre) er ikke noget særsyn i samtiden og er ikke et udtryk for, at den danske kirke var tilbagesående i reformhenseende i forhold til resten af Europa, hvor vi også finder lignende eksempler. Kanniker var netop ikke optagne som oblater og kan sagtens have levet almindelige verdslige liv og fostret børn før deres indtræden. Gifte (og med deres koner samlevende) præster *indenfor* Kirken er efterhånden fortid, når vi kommer op i 1100-tallet – her følger Danmark trit med resten af det latinsk-kristne Europa. Men et medlem af de præsteviede, højere ordener, samt munke i øvrigt, kan som nævnt sagtens have været gift tidligere – hustruen (og dermed moderen til dennes børn) kan enten være død, eller have valgt selv samtidigt indtræde i en orden, der forlangte cølibat. Det sidste var dermed en mulig form for ”skilsmisse” og afhæng af, at begge frivilligt og utvungent valgte dén løsning.

¹⁹ Relationen mellem Johannes og den oprindelige indehaver, Biskop Herman, er dog udokumenteret. Formentlig var de i familie.

slægtninge. For hele Nordeuropa gælder det, at i anden halvdel af 1100-tallet optræder præstesønner stadig, men kanniker, der er fædre, bliver derimod langt mindre hyppige.²⁰

Det er derfor knapt så mærkværdigt, at et domkapitel som dét i Lund var dybt præget af og indvævet i diverse familierelationer og dermed også involveret i det verdslige livs genvordigheder – penge og arvesager inklusive. Selvom samtidens reformdiskurs understregede Kirkens og dens personales løsrivelse fra ”verden” og dermed fra lægfolkets dennesidige livssfære, så var og blev dette et urealiserbart ideal. Immervæk blev gejstlige personer rekrutteret fra lægfolket og tilknytningen til deres familie og dens netværk tog de med sig ind i den kirkelige ramme. Så selvom man var præsteviet kannik eller munk, var man stadig også en ”family man”, som Barrow passende betegner disse fædre og onkler blandt kirkens stab. At en person m/k indtrådte i et kirkeligt embede (også et der fordrede cølibat) skal derfor ikke opfattes som om, at denne derfor udtrådte af tidligere familierelationer – snarere tværtimod. De to kannikbrødre, Florentius og Benedikt er netop et eksempel på en yderligere, ganske typisk relationsmodel indenfor religiøse fællesskaber, hvor den ældre overtager rollen som ”opfoster” (*nutritor*) overfor den yngre, som ellers markerede onkel-nevørelationen.²¹ At få et medlem placeret i et højere kirkeligt embede, var en mulighed for social opstigen for yderligere medlemmer af familien, samtidig med at slægtskonstellationen kunne nyde godt af den religiøse institutions mere vidtfgrenede netværk. Familien forventede derfor ikke sjældent konkrete fordele af forbindelsen, udover de rent åndelige goder,²² og forventningen var gensidig, en religiøs institution kunne bestemt også drage sine fordele af nære bånd til indflydelsesrige lokale lægfolk. Vi skal altså, på trods af reformdiskursen, der siden 1000-tallets reformbevægelse ivrigt havde søgt at skærpe skellet mellem lægfolket og gejstligheden, se de to sfærer som intimt forbundne, nærmest uadskillelige og i høj grad samvirkende til gensidig fordel. Det betyder dog ikke, at sammenblandingen af verdslige og religiøse interesser var uproblematisk, særligt ikke når det handlede om gods eller penge. Tværtimod.

---

²⁰ Julia Barrow, *The Clergy in the Medieval World: Secular Clerics, their Families and Careers in North-Western Europe, c. 800–c. 1200*, Cambridge University Press, Cambridge 2015, s. 149-50.

²¹ Igen giver et kortfattet diplom pludselig indsigt i ganske komplekse og vigtige indbyrdes sociale relationer, der ellers ofte er usynlige i andre kilder (inklusive de litterære/narrative). Og åbner op for indblik i sociale spil og interaktioner, der eller ville gå under radaren.

²² F.eks. karrieremuligheder for andre familiemedlemmer og, i tilfældet med de mere magtfulde kirkelige institutioner, politisk indflydelse.

Ejendom og ejerskab i en kirkelig ramme

Først skal vi huske på, at modsat munke så måtte domkirkernes kanniker almindeligvis gerne eje privat ejendom.²³ Et forhold, der er medvirkende til at gøre domkapitlets finansielle forhold temmelig komplicerede. På den ene side lever man i et institutionelt fællesskab i princippet oppebåret af ideen om fælleseje og fællesgods, og på samme tid har hver enkelt medlem sin egen, individuelle indkomst. En kannik var derfor almindeligvis en ganske velhavende person, der udover indkomsten fra sit præbende, der knyttede sig til embedet og derfor ikke kunne gøres til genstand for transaktioner, oftest også havde egen, privat formue, som han selv rådede over – og derfor også kunne dele ud af, både indenfor og udenfor domkapitlets fællesskab. Det var almindeligt, at kanniker (og deres overordnede, biskopperne) skænkede gaver og testamenterede arv til fællesskabet, ligesom vi ser, at Florentius senere gjorde (de 2 mark sølv).²⁴ Ligeledes er det ikke ualmindeligt, at en familie kan have doneret arv enten direkte til domkapitlet i forbindelse med en søns indtræden (som det hyppigt skete i forhold til sønner/døtre der indtrådte i klosterfællesskaber) eller direkte til sønnen, som et bidrag til dennes underhold. Det er let at forestille sig, at der på denne måde kunne opstå en sammenblanding af privateje og fælleskasse, som kan have dannet baggrund for adskillige af de konflikter, som diplomaterialet er så rigt på. For en biskop eller ærkebiskops vedkommende gælder lignende forhold: Den formue der er knyttet til embedet – og følger med dette – er afskilt fra prælatens private formue. Hvordan danske biskopper har forvaltet det gods, der fulgte med embedet – og som var adskilt fra domkapitlets fællesgods – rummer diplomaterialet mange eksempler på. En biskop kunne for eksempel godt mageskifte bispesædets ejendom med noget andet, hvis det vel at mærke ikke formindskede formuen (Absalon er et eksempel på en prælat, der gjorde det i stor stil) – men direkte donationer uden en modydelse der dækkede ”gavens” værdi, kunne en biskop kun foretage af egen private formue. Det er dét vi ser i tilfældet med Eskils donationer til stiftelsen af Esrum Kloster – og diplomerne understreger netop derfor også, at der er tale om privat godgørelse. Det skarpe skel imellem person og embede, som den højmiddelalderlige retsudvikling var med til at gennemtrumfe med overordentlig stor betydning for europæisk politisk kultur, ser vi netop her. Alle Eskils grundlæggelsesprojekter måtte derfor betales af egen lomme og dette forhold skulle netop

---

²³ At privatejendom er tilladt ved Lunds domkapitel fremgår ikke eksplicit af fællesskabets regel *Consuetudines Lundenses*, men derimod af Aachenreglen, der ligeledes var gældende i 1100-tallets Lund, hvor privatejendom er tilladt. Se Anna Minara Ciardi, *On the Formation of Cathedral Chapters*, s. 71. Diplomerne – og Villingørød-sagen i særdeleshed – synes da også at vise, at det var tilfældet i Lund.

²⁴ Se note 15 ovenfor. Man kan spekulere på, om de to mark sølv var en gave – eller måske en form for bod eller ligefrem en pengebøde. Men det kan ikke afgøres ud fra kildematerialet.

dokumenteres. Hvordan en sådan regnskabsføring rent praktisk foregik ved vi meget lidt om – vi har ikke overleveret regnskaber fra de danske domkapitler og bispesæder i 1100-tallet. Men vi har mødt dén embedsmand, der stod for det i Lund, nemlig kanniken Othmar, den kassimester (*thesaurarius*) som optræder fast i diplomerne i årtierne omkring 1100-tallets midte.²⁵ I et diplom fra 1145 (1. september), udstedt i forbindelse med den store fejring i forbindelse med indvielsen af den ny domkirke og højalteret, ses Eskils helt store omkalfatring af domkapitlet og dets økonomiske vilkår. Her får skatmesteren (formentlig selvsamme Othmar) for første gang (understreges det) en fremtrædende placering blandt kapitlets dignitarer og et egentligt, fuldfinansieret embede oprettes dertil.²⁶ Omkostningerne knyttet til et sådant embede benævnes netop med ordet *beneficium* – en teknisk term med grundlag i romerretten, der understreger, at der er tale om en betaling for en tjenstlig ydelse, oftest i form af indkomsten fra landejendom. En lønudbetaling, ville vi kalde det i dag. Følgende embedet, men givet som betaling til et enkeltindivid for dennes tjeneste – altså privatformue knyttet til dennes tjenesteperiode i dette tilfælde. Othmar kunne derfor nyde indtægterne fra ejendommen (gården tilhørende kirken i Strø og kirkens indtægter inkl. bispetiende i dette tilfælde), men ikke skøde denne ejendom til andre, ej heller kunne arvinger gøre krav på den eller indtægter fra den.

At man i samtiden ydermere opererede med flere former for ejerskab og ikke, som i dag, havde en egentlig abstrakt idé om en ukrænkelig ejendomsret, er med til at gøre arbejdet med diplomernes ejendomsretlige terminologi ret vanskelig. Helt centralt står distinktionen imellem at besidde fuld ret til en ejendom, altså egentligt, ubegrænset ejerskab (*dominium*), modsat at være i midlertidig, tidsbegrænset besiddelse af den (*possessio*). Således kunne man donere land – f.eks til et kloster eller en kirke – og samtidig beholde brugsretten til den, herunder retten til overskuddet fra den

---

²⁵ Othmar optræder i *Necrologium Lundense* (5. februar, fol. 129), Weibull, NL s. 55. Se også Weibulls note 2. Han er testator og medunderskriver på adskillige diplomer udformet i Lund og har rådet over lundekirkens (dvs. domkapitlets) segl. Othmar havde en lang embedsperiode som kapitlets økonomiforvalter og døde tidligst engang i midten af 1170erne.

²⁶ ”Skatmesterembedet skænkede han som den første dignitet og beneficium, og han satte til hæder og gavn skranker for dette nødvendige arbejdsfelt, og han henlagde fromt kirken i Strø til det med tiender, afgifter og tjenesteydelser til bispem samt med hele tienden af kirkens gård.” (Thesaurarium. dignitate et beneficio. primus ipse donavit. et hunc necessarium laborem. honesta utilitate temperavit. et ecclesiam que est in Stre cum decimis et redditibus et episcopali servicio. totaque eiusdem curie decima. pie delegavit.) https://tekstnet.dk/books/dipdan/1145/dd_11450901001/ Der er tale om det måske vigtigste dokument vedrørende Lunds domkirke og domkapitels forhold i 1100-tallet – her stiftes nye embeder, kirken får nyt bekosteligt udstyr, katedralskolens økonomiske fundament forbedres m.v. – kort sagt: Lundekirken bringes på niveau med det øvrige Europas store katedraler.

(*usufructus*)²⁷ og oftest også fortsætte med at bebo og udnytte det nævnte land (den tekniske term for sådanne forhold er *precaria*). Altså en udvidet brugsret. Selveste Esrum var faktisk oprindeligt kun givet til Eskil som *prekarieejendom*, så da han donerede den til munkene var det helt afgørende, at indhente et stadfæstelsesbrev fra den ny konge (Svend III), som dermed ophævede det hidtidige kongelige retskrav på ejendommen, overførte dette til Eskil, som derefter overlod munkene fuldt og helt ejerskab over selve klostrets kernebesiddelse.²⁸ I nogle tilfælde var en overdragelse af ejendom trinvis. Den ny indehaver fik brugsret, men ikke egentligt ejerskab, dette tilfaldt først modtageren ved giverens bortgang. Men i mange af disse tilfælde var der dog indført den klausul, at giverens efterkommere stadig kunne nyde indkomsten fra ejendommen – og eventuelt gøre brug af den. Havde man ret til at nyde frugterne (værdien) af en ejendom eller en anden form for gave, betød det derfor ikke, at man dermed også havde lov at afhænde den til tredjepart. Ved ophørt brug burde den tværtimod falde intakt tilbage til den oprindelige ejermand, giveren, eller dennes arvinger. En donation kunne derfor indeholde en lang række konditioner og forbehold, og det var ikke sjældent disse, der opstod tvivl og strid om. En betragtelig del af de overleverede diplomer fra dansk (og europæisk) middelalder er netop udtryk for konflikthåndtering og bilæggelse af stridigheder om ejendom og rettighederne til brugen af den – og disse ejendomsdisputter (*placita*) har været genstand for megen forskning i de seneste årtier.²⁹ Diplomernes terminologi er derfor vigtig at holde sig for øje, også selvom den (som oftest i perioden) langt fra er konsistent. Samtidens mennesker havde tydeligvis selv vanskeligt ved at hitte rede i forholdene – og netop her blev diplomerne et så vigtigt redskab, både til at sikre sin ejendom, sine gaver og til at afværge konflikt og i de tilfælde hvor konflikt alligevel opstod til at løse den og forhindre fremtidige søgsmål.

---

²⁷ Den latinske term kombinerer *usus* (brug) med *fructus* (nydelse/udbytte). En væsentlig klausul var, at den der havde en sådan brugsret ikke måtte ændre den nævnte ejendom eller formindske dens værdi. Hvis dette var tilfældet, skulle der compensation til, når ejendommen faldt tilbage til den faktiske ejer.

²⁸ Se https://tekstnet.dk/books/dipdan/1151/dd_11511231101/ og kommentaren hertil. Man kan sige, at dermed var der tale om to gaver i én og kongen blev dermed med-donor – også selvom ejendommen faktisk var afhændet ved regulært salg.

²⁹ ”Dispute settlement” og gavegivningspraksis er et forskningsområde med en særdeles solid international forskningslitteratur. Af paradigmatiske værker kan nævnes: Wendy Davies and Paul Fouracre (red.), *The Settlement of Disputes in Early Medieval Europe* (Cambridge University Press, Cambridge, 1986); Stephen D. White, *Custom, Kinship, and Gifts to Saints. The Laudatio Parentum in Western France 1050-1150*. London 1988; Barbara Rosenwein, *To be the Neighbor of Saint Peter – The Social Meaning of Cluny’s Property, 909-1049* (Cornell University Press Ithaca, 1989); Warren C. Brown and Piotr Górecki (red.), *Conflict in Medieval Europe: Changing Perspectives on Society and Culture* (Ashgate, Aldershot, 2003). For nyere skandinaviske bidrag, se Lars Ivar Hansen (red.), *Family, Marriage, and Property Devolutions in the Middle Ages*, Tromsø 2000; Lars Hermanson, *Släkt, vänner och makt. En studie av elitens politiska kultur i 1100-talets Danmark*, Göteborg 2000; Kim Esmark, Lars Hermanson, Hans Jacob Orning og Helle Vogt (red.), *Disputing Strategies in Medieval Scandinavia* (Brill, Leiden, 2013).

Hvis vi nu vender tilbage til vores sag ud fra et ejendomsretligt perspektiv: Biskop Herman havde årtier tilbage fået en flot kompensation af Kong Erik, hvoraf en del kun skulle være i hans besiddelse så længe han levede og så længe han var forhindret i at indtage embedet i Slesvig. En anden del, nemlig Villingerød, befandt sig tilsyneladende i en anden kategori. Den var, hvis vi skal tro på, at Esrummunkene ikke har fiflet med formuleringerne i deres afskrift af kongens gavebrev,³⁰ overdraget ”til evigt eje”.³¹ Hermed adskilte Villingerød sig fra resten: den var ikke, som mølleejendommen ved Mølleåen, kun givet midlertidigt ”til låns” – en gave, der ”kunne byttes med noget tilsvarende, skulle den overgå til andre hænder”, som diplommet lidt kryptisk understreger.³² Heri ligger muligvis grunden til konflikten imellem Johannes’ arvinger og ærkebiskoppen. Det var simpelthen ikke klart hvad konditionerne omkring kongens kompensation til den slesvigske biskop var, særligt i forhold til netop Villingerød. Muligvis har kongen aldrig intenderet, at de nævnte ejendomme kunne afhændes videre, men på en eller anden måde er Villingerød overgået fra Biskop Herman til lundekanniken Johannes. Herefter kommer så kategorien af egentlige salgstransaktioner ind, altså ejendom overdraget fuldt og helt for et pengebeløb. Ærkebiskoppen, understreges det i diplommet, købte jo netop Villingerød af Florentius’ bedstefader, ”for en godkendt, passende pris” og skænkede den herefter til munkene i Esrum.

Afrundende bemærkninger

En lille landsby og dens gårde kan måske ikke synes af meget for en uindviet, moderne læser og da slet ikke i en større europæisk kontekst, men som ”case” er sagen om Villingerød interessant af flere årsager. Idégrundlaget omkring ejerskab og besiddelse og dermed også overdragelse af ejendom var

---

³⁰ Diplomatiets kommentar anfører, at delen omkring netop Villingerød synes at være et selvstændigt tekststykke, der er tilføjet – måske senere, fra gavemodtagerens side. Det vil sige: Esrummunkene kan have fiflet med dokumentet, for at få netop Villingerød-delen af kongens gave til at kunne være genstand for senere salg. Altså er det muligt, at der dermed er tale om en forfalskning – og at hele kæden af dokumenter omkring Villingerød – altså hele komplekset af Esrumdiplomer – er én stor konstruktion, skabt af munkene for at sikre netop dén ejendom – en hypotese, som dog frafaldes igen i kommentaren. Se https://tekstnet.dk/books/dipdan/1145/dd_11450901004/. Jeg mener ikke, at man helt kan udelukke dén mulighed – hvilket dog så vil betyde, at der sås tvivl om ordlyden af samtlige diplomer omhandlende Esrum Klosters tidligste ejendomme.

³¹ Tidshorizonten er et vigtigt aspekt i samtidens ejendomstransaktioner og bør bemærkes, når man arbejder med diplomerne. Donationer givet til ”evighed” har en anden status end dem hvor der ikke angives, at der ingen bagkant er for udnyttelsen/besiddelsen af ejendommen.

³² Gaven/kompensationen til Biskop Herman har muligvis oprindeligt været opfattet som en midlertidig overdragelse – de førstnævnte ejendomme forekommer at være tænkt som midlertidigt indkomstgrundlag. Herman skulle selvfølgelig ikke selv drive en produktionsenhed ved Mølleåen, men nyde frugterne af den, dvs. muligvis forpagte den ud til en anden. Det er muligt, at dette oprindeligt også gjaldt landsbyen Villingerød.

under stadig udvikling højmiddelalderen igennem og et egentligt abstrakt juridisk begreb om ejendomsret, som vi kender det i dag, kommer som nævnt først til langt senere. 1100-tallets Europa, Danmark inklusive, var i særdeleshed præget af en samfundsforandrende retsudvikling, hvori inkorporeringen af romerretlige principper samt forfinelsen af kanonisk ret forenedes under fællesbetegnelsen for de to lærde retlige sfærer: en fælleseuropæisk *ius commune*, der opererede med en lang række grundlæggende universelle retsprincipper, hvoraf mange i øvrigt stadig er gældende den dag i dag. Det gør diplommaterialet sammenligneligt på tværs af regionale og nationale skel – med forhold i resten af Europa. Tankegodset og den latinske terminologi er i høj grad det samme.

Den grangie (ladegårdskompleks) som Esrummunkene skabte ud fra de igennem Ærkebiskop Eskil erhvervede landsbyer Villingerød, Langholm, Eskilsholm og Davidstorp og som efterhånden kom til at omfatte en stor bid af Nordsjælland bredende sig nord for Esrum og op mod kysten, inklusiv de områder hvor Hornbæk og Dronningmølle ligger i dag, lykkedes det dem at beholde uden indsigelser i mere end fire århundreder, helt indtil klostrets opløsning og endelige nedlæggelse efter reformationen. Kæden af diplomer, der stadfæstede transaktionerne, virkede altså efter hensigten. Da vi ikke har originaldokumenterne, er det ikke muligt at afgøre, om man i Esrum Klosters skriptorium på et tidspunkt ændrede på indhold og ordlyd – altså forandrede og dermed ”forfalskede” dokumenterne for at sikre egne interesser, dvs. i tilfældet med Villingerød for at dække over en tvivlsom transaktion af oprindeligt krongods. Der er visse indikatorer på, at dette måske kunne være tilfældet – i hvert fald for enkelte af diplomernes vedkommende. Særligt pavebrevene til Esrum, hvor vi ikke har andre overleverede versioner, bør derfor behandles med en vis varsomhed. Forfalskninger er dog ikke nødvendigvis dårlige kilder – tværtimod, kunne man sige. Hvis man er ude efter at forstå sociale praksisser i forhold til omgangen med arv og ejendom, så kan et forfalsket, konstrueret eller redigeret dokument være en lige så god kilde som et ægte og uændret. Alt afhænger af de spørgsmål man stiller til materialet. Som man kan se, kan kildernes umiddelbart sparsomme oplysninger tillige bruges til at kaste lys på sociale normer og indbyrdes relationer og dermed give et indblik i et miljø der ellers er lukket land for os. De selvsamme kilder kan dog tolkes på højst forskellig vis. Kim Esmark har for eksempel tolket de samme diplomer anderledes end jeg her har gjort, hvilket både skyldes den særlige teoretiske ramme (retsantropologi), som han benytter sig af og at vi stiller forskellige spørgsmål til teksterne.³³ Ingen har nødvendigvis mere ret i deres tolkning end den anden,

---

³³ Se Esmarks behandling af Villingerødsagen, Esmark, ”Godsgaver”, s. 152-4. Esmark anfører, at Florentius hævde af sin arveret til Villingerød kan anskues som en art ”rite of passage”, altså en art ritualiseret praksis, hvilket jeg er ganske uenig i. Jeg er ikke bekendt med lignende tilfælde og har svært ved at se, hvilken evidens der skulle være for

men jeg mener, at netop Villingerød-sagen adskiller sig markant fra den anden samtidige sag omkring en betvivlet godsgave til Esum Kloster, som Esmark også behandler, nemlig den om endnu en nordsjællandsk landsby: Veksebo.³⁴ På overfladen kan de måske ligne hinanden, men i grunden er de vidt forskellige og afslører højst forskellige procedurer for ”dispute settlement”. To lokale landbesiddere, Svend og Rane, har solgt omtalte landsby til Ærkebiskop Eskils slægtning, Grev Niels, som derefter har skænket den til Esum, som from gave (eller hvis man skal være kynisk: betaling for optagelse og pleje i klosteret i hans sidste dage). De to sælgere har krævet ejendommen tilbage, da de har opfattet overdragelsen som midlertidig (jævnfør principperne skitseret ovenfor). Sagen bilægges ved, at de to (gen)skøder ejendommen til Esummunkene og dermed kommer til at stå som en art med-donor, umiddelbart som i Villingerødsagen. Men praksis omkring disputten og vejen til dens afslutning er højst forskellige: Først er der vidnelisten: i Veksebosagen dominerer lokale lægfolk og handlingen er præget af den snævre lokale ramme og skødningsritualet. Veksebotvisten bliver modsat den om Villingerød løst ved en lokal overenskomst, og landsbyen bliver genskødet som sjælegave til klosteret uden det store retsmaskineri. Arenaen er en anden, ejerforholdene og transaktionerne anderledes og løsningsmodellen adskiller sig ligeledes. Munkene spiller ingen eksplicit rolle som handlende aktører i processen.

Sagerne i diplomaterialet viser forskellige niveauer af (ejendoms)retlig ageren på et tidspunkt hvor mere sædvanepægede sociale praksisser – ofte af rituel art og på lokalt plan – sameksisterede med mere genkendelige, formelle juridiske og administrative procedurer. Kirkens folk agerede indenfor begge rammer, ligesom de både var bundet af lokale, familiemæssige forhold og tilhørte en i allerhøjeste grad formel og regelbunden institution, hvor universelle, retlige normer var i højsædet. I denne var det skriftlig dokumentation, der trumfede alt andet. Esummunkene var måske umiddelbart fraværende i selve sagen, men de vidste hvilket kraftfuldt våben de havde i deres *armarium*:³⁵ diplomerne. Og de forstod at udnytte dem til fulde. Esum Klosters storhed og umådelige rigdom gennem næsten et halvt årtusinde skyldtes i høj grad disse skriftlige vidnesbyrd og en formidabel evne til at forvalte, bevare og udnytte dem.

---

antagelsen. Her mener jeg kort sagt ikke, at antropologisk teori har nogen særlig forklaringskraft i forhold til at forstå Florentius’ ageren.

³⁴ https://tekstnet.dk/books/dipdan/1158/dd_11580808001/ (se note 3 samt 14 i teksten ovenfor).

³⁵ Et låst/sikret bogskab eller arkiv både i klassisk og middelalderlatin. At bøger/tekster kan sammenstilles med våben, er en hyppigt forekommende ordspil og litterær *topos* i middelalderlig litteratur.

Litteraturoversigt (anvendt litteratur, samt forslag til baggrundslæsning):

Kildeudgaver/oversættelser:

Codex Esromensis, Esrom Klosters Brevbog, udg. O (luf August) Nielsen, Selskabet for Udgivelser til Dansk Historie, København 1880-81.

Consuetudines Lundenses = Consuetudines Lundenses. Statutter for kannikesamfundet i Lund 1123, udg. Erik Buus, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, København 1978.

Esrum Klosters Brevbog I & II, udg. Christensen, Bent, Anne Elverskov, Karl-Erik Frandsen, Jens Anker Jørgensen, Bente Thomsen & Chr. Gorm Tortzen, Museum Tusulanums Forlag, København 2002.

Liber daticus vetustior = Mellan evighet och vardag: Lunds Domkyrkas martyrologium Liber daticus vestustior. Studier och faksimilutgåva, red. Eva Nilsson Nylander, Universitetsbiblioteket Lunds universitet, Lund 2015.

Libri memoriales capituli Lundensis: Lunde domkapitels gavebøger og nekrologium, udg. Weeke, Christian, København 1884-89.

Necrologium Lundense: Lunds Domkyrkas Nekrologium, udg. Weibull, Lauritz, Monumenta Scaniae Historica, Monumenta Scaniae historica, Lund 1923.

Forskningslitteratur:

Andersen, Merete G., "Allehelgenklosteret i Lund indtil ca. 1200", i *Scandia* 68:1 (2002), s. 31-38.

Arhnung, J. O., *Roskilde Domkapitels Historie*, bd. I. Tiden indtil 1416, Erh. Flensborgs Forlag, Roskilde 1937.

Barrow, Julia, *The Clergy in the Medieval World: Secular Clerics, their Families and Careers in North-Western Europe, c.800–c.1200*, Cambridge University Press, Cambridge 2015.

Ciardi, Anna Minara, *On the Formation of Cathedral Chapters and Cathedral Culture : Lund, Denmark, and Scandinavia, c. 1060–1225*. Lunds Universitet, Lund 2016.

Esmark, Kim, "Godsgaver, calumniae og retsantropologi. Esrum kloster og dets naboer, ca. 1150-1250", i Carelli, Peter, Lars Hermanson & Hanne Sanders (udg.), *Ett annat 1100-tal. Individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark*, Makadam, Göteborg 2004, s. 143-180.

Jørgensen, Jens Anker & Bente Thomsen (udg.), *Esrum Klosters storhed og fald*, Årbog for Frederiksborg Amts Historiske Samfund, Hillerød 2015.

Kramer, Finn Erik, ”Esrum Klosters grangier – en ny tolkning” i Jørgensen, Jens Anker & Bente Thomsen (udg.), *Esrum Klosters storhed og fald*, Årbog for Frederiksborg Amts Historiske Samfund, Hillerød 2015, s. 74-116.

Langsted, Kjartan, *Esrum Kloster og Esrum Å. Statusrapport over arkæologiske undersøgelser og fund fra Esrum*. Nationalpark Kongernes Nordsjælland. 2024

Münster-Swendsen, Mia, “Eskils Esrum I: Ærkebiskop Eskil af Lunds stadfæstelsesbrev af 1158”, Tekstnet, Det Danske Sprog og Litteraturselskab, 2025: https://tekstnet.dk/resources/munster-swendsen-m_eskils-esrum_1/article.pdf

Vogt, Helle, “From tribute to taxpaying: the changes in the understanding of private property in Denmark circa 1000–1250” i *Danish Journal of Archaeology* 6, 2 (2017), s. 85-92.